

**EDGAR ALLAN POENING “MORG KO‘CHASIDAGI QOTILLIK” ASARI
TAHLILI****Ahmadova Rohila Nodirjon qizi***Samarqand Davlat pedagogika instituti O‘zbek
tili va adabiyoti yo‘nalishi 2-bosqich talabasi***Usarova Laylo Ibragimovna***O‘zbek tili va adabiyoti kafedrasida dotsenti***Annotatsiya**

Ushbu maqolada Edgar Allan Poening “Morg ko‘chasidagi qotillik” asari tahlil qilinib, unda detektiv janrning shakllanishi, syujet qurilishi, obrazlar tizimi hamda yozuvchining badiiy mahorati yoritilgan. Asar orqali muallif inson tafakkurining kuchi va mantiqiy fikrlashning ahamiyatini ochib beradi.

Kalit so‘zlar: Edgar Allan Poe, detektiv janr, tahlil, syujet, tafakkur, sir, jinoyat.

Annotation

This article analyzes Edgar Allan Poe’s “The Murders in the Rue Morgue,” highlighting the emergence of the detective genre, the structure of the plot, the system of images, and the author’s artistic mastery. Through this story, Poe reveals the power of human intellect and the importance of logical reasoning.

Keywords: Edgar Allan Poe, detective genre, analysis, plot, reasoning, mystery, crime.

Аннотация

В данной статье анализируется произведение Эдгара Аллана По «Убийства на улице Морг», раскрываются особенности становления детективного жанра, композиция сюжета, система образов и художественное мастерство автора. Через данное произведение писатель показывает силу человеческого разума и значение логического мышления.

Ключевые слова: Эдгар Аллан По, детективный жанр, анализ, сюжет, мышление, тайна, преступление.

Kirish

Edgar Allan Poe — XIX asr amerika adabiyotining eng yorqin vakillaridan biri bo‘lib, u dahshat va sirli voqealar asosida inson ruhiyatining nozik jihatlarini ochib berishda o‘ziga xos maktab yaratgan. Poe dunyo adabiyotida birinchi bo‘lib detektiv janrni shakllantirgan yozuvchi sifatida tanilgan. Uning 1841-yilda yozilgan “Morg ko‘chasidagi qotillik” hikoyasi adabiyot tarixida ilk mantiqiy detektiv sifatida qadrlanadi. Asar o‘z zamonasidan ancha ilgari ketgan, unda jinoyatni ochish jarayoni ilmiy mantiq va kuzatuv asosida amalga oshiriladi.

Hikoya voqealari Fransiyaning Parij shahrida kechadi. Hikoyachi shaxs (ism aytilmaydi) o'z do'sti, sirli va nihoyatda zukko inson Ogyust Dyupen bilan tanishadi. Dyupen odamlardan farqli ravishda o'z kuzatuvchanligi va tahliliy fikrlash qobiliyati bilan ajralib turadi. U mantiqiy tahlil orqali inson xatti-harakatlari ortidagi sabablarni aniqlay oladi.

Bir kuni Parijdagi Rue Morgue (Morg ko'chasi) da dahshatli jinoyat sodir bo'ladi: bir uyda yashovchi ona va qizi ayovsizlarcha o'ldirilgan holda topiladi. Uy ichkaridan qulflangan, derazalar ham yopiq, ammo ichkarida ayollar jasad va dahshatli manzara mavjud. Politsiya hayratda qoladi — hech qanday iz, jinoyatchining qochish yo'li yo'q. Guvohlarning ko'rsatmalari bir-biriga zid: ular turli tillarda qichqiriq eshitganini aytadi, ammo hech kim nima bo'lganini tushunmaydi. Ogyust Dyupen bu voqeaga qiziqadi va o'z tahliliy usuli bilan jinoyatni o'rganishga kirishadi. U politsiyadan farqli ravishda, har bir tafsilotga diqqat bilan e'tibor beradi: derazalardagi izlar, soch tolalari, qurollar, qo'shnilar eshitgan tovushlar. Dyupen kuzatishlari asosida shunday xulosa qiladi: bu ishni inson emas, balki orangutan – ya'ni yovvoyi maymun sodir etgan. Unga ko'ra, maymun bir dengizchiga tegishli bo'lgan, u esa uni Parijga olib kelgan, biroq hayvon qochib ketgan. Orangutan bir uyga kirib, vahimaga tushgan holda ayollarni o'ldirgan, keyin derazadan chiqishga uringan, ammo o'zi ham qochib ketgan. Keyinchalik Dyupen dengizchini topadi va u voqeani to'liq tasdiqlaydi.

“Morg ko'chasidagi qotillik” — oddiy jinoyat hikoyasi emas, balki aql va tahlilning g'alabasi haqidagi asar. Poe bu hikoya orqali inson tafakkurining chuqurligini va mantiqning kuchini ko'rsatadi. Ogyust Dyupen obrazi — kelajakdagi barcha buyuk detektiv qahramonlarning (masalan, Sherlok Xolms) dastlabki prototipi bo'lgan.

Shuningdek, asarda Poe inson psixologiyasi, paranormal qo'rquv va aql bilan his-tuyg'u o'rtasidagi kurash masalalarini ham yoritadi. Asardagi tasvirlar, tafsilotlarga e'tibor, voqealarning tahliliy ochilishi Poe uslubining eng muhim belgilaridan biridir. Adib bu asar orqali mantiqiy fikrlash, psixologik tahlil va deduktiv metodni adabiyotga olib kirdi. “Morg ko'chasidagi qotillik”da detektiv Dyupen o'z kuzatuvchanligi, tafakkuri va tahliliy qobiliyati bilan nafaqat jinoyatni ochadi, balki inson ongining imkoniyatlarini ham ko'rsatadi. Asarda Poe tomonidan yaratilgan uslub keyinchalik Artur Konan Doylning Sherlok Xolms obraziga asos bo'ldi. Poe o'z asarida mantiqiy fikr yuritishning kuchini, hissiyotdan ustun turuvchi tafakkur g'oyasini ilgari surgan.

Badiiy xususiyatlari

- Asarda suspens (taranglik) usuli kuchli.
- Poe birinchi shaxs tilidan hikoya qilib, voqeaga real tus beradi.
- Jinoyat joyining batafsil tasviri va ruhiy holat psixologik chuqurlik yaratadi.

- Ramziy ma'nolar, qorong'ilik va sir muhit hukmron.

Asarning adabiyotdagi o'rni

“Morg ko'chasidagi qotillik” nafaqat Poe ijodining eng muhim namunasi, balki dunyo detektiv adabiyotining poydevori bo'ldi. Unda jinoyatni aql, tahlil va mantiq yordamida ochish g'oyasi birinchi marta adabiy asar shaklida ifoda topgan. Poe shu orqali inson tafakkurining cheksizligini, har bir sirning mantiqiy yechimi borligini ko'rsatgan.

Xulosa

Edgar Allan Poening “Morg ko'chasidagi qotillik” asari adabiyot tarixida yangi yo'nalish – detektiv janrning boshlanishi sifatida ahamiyatga ega. Asar inson aqli, tafakkur kuchi, kuzatuvchanlik va mantiqiy tahlilning buyuk ifodasidir. Poe bu hikoya orqali nafaqat adabiyotda, balki butun madaniyatda tahliliy tafakkur an'alariga yo'l ochdi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Poe, E. A. The Murders in the Rue Morgue. – New York: Harper & Brothers, 1841. – 45 p.
2. Quinn, A. H. Edgar Allan Poe: A Critical Biography. – Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1998. – 864 p.
3. May, C. E. Edgar Allan Poe and the Modern Short Story. – Boston: Twayne Publishers, 1991. – 173 p.
4. Худойбердиева, Н. Детектив жанрининг шаклланиши ва ривож // Филология масалалари журнали. – Тошкент, 2020. – №2. – Б. 115–120.
5. Poe, E. A. Selected Tales of Mystery and Imagination. – London: Penguin Books, 2002. – 320 p.